

הביאני הדרין

גליון 232

מרת רבינו ראש הישיבה שליט"א

והאלוקים עשה את האדם ישר

דברים שנאמרו לאחר השיעור לזכרו של מרת רבינו בעל 'אבי עזרי' זיע"א - יום ה' ט"ז חשוון תשפ"ג

לעמוד בהאי ניסיון, אבל דווקא מכח זה שהיה איתן בדעתו והשיג לבדו בדעתו ובשכלו את כל ההשגות הגדולות, זהו היה השורש לעמוד בניסיון הגדול הזה.

כתב הרמב"ם בהלכ' תשובה (פי"ה"ב) וז"ל, עובד מאהבה, עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם, לא מפני יראת הרעה, ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת, מפני שהוא אמת, וסוף הטובה לבוא בכלל, ומעלה זו היא מעלה גדולה עד מאוד, ואין כל חכם זוכה לה, והיא מעלת אברהם אבינו, שקראו הקדוש ברוך הוא אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה. עכ"ל.

מבואר בדברי הרמב"ם שהגדרת העבודה של אברהם אבינו שהוא היה עושה האמת **מפני שהוא אמת**, וכ"ז השיג אברהם אבינו עוד לפני שהיה ציווי על התורה, וזה גופא היה הניסיון להתמודד עם כל השגותיו, ולעקוד את יצחק בנו.

'עקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור' - עקידת יצחק היא הזכות שעומדת לדורות, אבל יש לזה תנאי שצריך להתקשר אליה, ומעין בחינה זו ראינו אצל רבינו זי"ע, וכמדומני שבזה רבינו היה מופלא, הוא לא חשש אף פעם להיות לבד, להיות יחידי, 'אברהם העברי' - כל העולם מעבר אחד, והוא מעבר השני, הוא לא נגרר אחרי דעות של אנשים אחרים, כל דבר שקל בשכלו ובדעתו, וכפי שהוא הכריע כך הוא נהג, ואף היה רגיל לומר תמיד שהעבירה הכי גדולה זה להיות שוטה.

כבר בתחילת בריאת האדם נאמר, 'בצלמינו כדמותינו' ופירש רש"י 'להבין ולהשכיל', זה מעלת האדם שקיבל דעת להבין ולהשכיל. דוד המלך ע"ה אומר 'אל תהיו כסוס כפרד אין הבין

כדי להוכיח מסירות נפש, מבלי שיש בכך ענין אמיתי בעצם, והרי זה דומה חלילה להקרבת העכו"ם למולך]. ונמצא שלהקריב לקרבן את הבן הוא דבר שלא ייתכן כלל, ואינו אמת.

וא"כ לכאורה עמדו בפני אברהם אבינו שתי אפשרויות, האחת שכל מה שסברתי שהגעתי לחקר האמת הוא טעות, והשנית שאינני מפרש נכון את ציווי השי"ת, ועיי"ש בספרו שמבאר דאצל

אברהם בחינת הנבואה היה באספקלריה שאינה מאירה, ואזי ייתכן שאיננו מבין את הפירוש האמיתי בדיבור השי"ת אליו. ועכ"פ אין השגותיו מיושבות זה לצד זה, דלא ייתכן ציווי להעלות אדם חי לקרבן.

וא"כ הרי הניסיון הוא עצום וגדול, ואין לך ניסיון גדול מזה, כשאינו יודע לאיזה דרך לפנות, וכביכול כל ההשגות שהשיג עד עתה מוטלות בספק, והיאך הוא יכול להתכחש אל האמת ולהקריב את בנו לעולה.

ועל אף כל הקושי העצום התגבר אברהם אבינו על כל השאלות והתמיהות, והלך בתמימות לעשות את רצון השי"ת. ומאד קשה לצייר לעצמנו ולהבין היאך אברהם אבינו ע"ה היה מסוגל

אנו עומדים ביום היארצייט של מרת רבינו הגדול זי"ע מייסד הישיבה הקדושה, אשר הרבה עמל וטרח למענה ולהצלחתה, בוודאי שהגיעה השעה בה נאחזז בדרכיו, ללמוד ולחיות לאור משנתו.

השבוע נקרא בפרשת העקידה, הפרשה שרבינו צוק"ל הרבה ללמוד ממנה, והיה מרבה לחזור ולשנותה, וגם בספרו 'אבי עזרי' על הרמב"ם בהל' יסודי התורה הרחיב בזה. ואף נלב"ע בשבוע זה.

ניסיון העקידה

מקשים העולם מה היה הניסיון הגדול בציווי על העקידה, והרי הקב"ה בכבודו ובעצמו דיבר עם אברהם ואמר לו באופן בהיר וברור להעלות את יצחק בנו לעולה, וא"כ פשוט שמוטל עליו לעשות ככל אשר ציווה השי"ת, ומה הניסיון בזה.

ונראה לבאר בזה, דהנה אברהם אבינו הכיר מדעתו שיש בורא לעולם, ולא היה מי שלימדו ענין זה, אלא היה משוטט בדעתו - עד שהציץ עליו בעל הבירה, כפי שהרחיב הרמב"ם (ריש הל' ע"ז), ואף התעלה והשיג את כל התורה כולה, את כל תרי"ג המצוות, וכ"ז עוד בטרם שקיבלו כלל ישראל את התורה במעמד הר סיני, וכמאמרם ז"ל שנעשו שתי כליותיו כמעיינות של תורה, וכך הגיע לאמיתות כל התורה כולה, מדעתו.

והנה הקב"ה מצווה אותו ואומר לו שיקריב את בנו יצחק 'והעלהו לעולה', והרי יודע היה אברהם אבינו בידיעה ברורה שמצד עצמו ענין זה אינו אמת, ולא יתכן כלל ציווי לעשות קרבן מאדם, וכפי שבאמת התברר לבסוף, ואף כל חיובי המסירות נפש הם בכדי להימנע מעבירה, שאין זכות לחיות בכה"ג, ומצוות קידוש ה' כשיש בה תוכן של אמת, כפי גדר התורה, אבל להקריב אדם ללא סיבה אין זה אמת. [וכמו"כ לא שייך למות רק

יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל 'והיה ברכה' בך חותמין ולא בהם, ולכן חותמים את הברכה הראשונה בשמו"ע מגן אברהם.

ושמעתי לבאר בשם הגר"ש שקופ זצ"ל ע"ד הדרוש, שבזמן חתימת הגלות יהיה מצב של בניס צדיקים ובעלי תשובה - לאבות רשעים, כדוגמת אברהם אבינו ע"ה. ואפשר לבאר עוד, שבעיקבתא דמשיחא נשאר כאברהם העברי, שכולם יהיו מעבר אחר, ושנצטרך לעמוד בדעתנו ולא להתפעל מכל הסובב, ואף לא מהרחוב החרדי, ולהישאר איתנים בדעתנו כאיתן האזרחי.

וז"ל הרמח"ל, הנסיון שהוא גורם לצדיקים, עיקר הנסיון כי הנה הוא מסבב עולמו במסיבות עמוקות ועצות מרחוק, המראים לכאורה ח"ו הפך זאת, כי פעם יראה כאלו הכל ביד המקרה, הכל כאשר לכל, ופעם כי נבנו עושי רשעה, ולא מצאו כל אנשי חיל עובדי ה' שחר טרחם ועמלם, כמה צועקים ואינם נענים, וכל שאר הענינים אשר הניח ה' לנסות בם את לבות בני אדם, כי זה הוא הנסיון - לראות היעמדו בני אדם באמונתם, ולא תמוש מלבבם היתד התקועה לאמר, ודאי א-ל אמונה ואין עול', אף על פי שאין אנו מבינים דרכיו. ועתה צא וחשוב כמה יהיו חביבים לפניו ית' הצדיקים אשר יעמדו בנסיון כזה, וכמה שחר גדול ינתן להם חלף עבודתם לעתיד לבא. והרי זה מכלל כבודו ית' - שאפילו החושך הגדול של הסתר פני טובו אינו אלא לכבודו, והוא הגורם שחר טוב כפול ומכופל לצדיקים. עכ"ל.

שאל אביך ויגדך

וייתכן שמרומז פה עוד ענין 'בך חותמין' - ליעקב אבינו היה אבא, ליצחק אבינו היה אבא, היה להם 'שאל אביך ויגדך', אבל לאברהם אבינו לא היה אבא, וכך גם יהיה בסוף, אף אם לא יהיה את מי לשאול, לא צריך להתפעל מכך, וכל אחד מעמנו יצטרך לעשות את האמת רק מפני שהיא אמת, זהו 'בך חותמין'.

צריכים להתחזק ולקבל על עצמינו לא להיגרר, כמה שיותר להשליט את השכל הטהור והזך, ללכת ישר ולא להתייחס לחשבונות רבים שביקשו בני אדם, זה לכאורה הדרישה הפשוטה ביותר, אבל היא קשה, כי אנחנו נמצאים בחברה, כי אנו מתרגלים לדברים, אבל אומרים לך תפתח את העיניים תסתכל על היד שלך, לא צריך יותר מזה 'מבשרי אחזה אלו-ה', וע"י כמה שיותר שיהיה עמל התורה, יהיה 'תורה אור', לראות את הדברים נכוחה ובשכל הישר, ולא להתפעל משום דבר, להיות שקועים בלימוד התורה, ויהיה זה לע"נ הטהורה, וימליץ טוב בעדנו, עד שבקרוב יציץ גם עלינו בעל הבירה, ותחזינה עינינו לראות עין בעין בשוב ה' ציון.

נכתב ע"י אהה"ש

עמל התורה

יש לנו את התכונה מאבותינו 'אברהם העברי', ובוודאי הדרך היחידה והנכונה להפעיל את הדעת, ולהסיר את כל הטשטוש מעל ההיגיון הבריא, זה ע"י עמל התורה, 'תורה אור', השכל מזדכך כשאדם לומד תורת ה', 'מצות ה' ברא מאירת עיניים' 'תורת ה' תמימה מחכימת פתי' הצורה שהאדם מסיר מעליו את כל הדברים האחרים זה אך ורק ע"י עמל התורה, ועי"כ חושיו משתנים, הרגשות משתנות, 'מאירת עיניים' אתה רואה נכון, אתה מסתכל ישר.

הרמב"ם בשלהי הלכ' שמיטה ויובל כותב 'ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלוקים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים', ללכת ישר, ולפרוק מעצמנו עול החשבונות שביקשו בני האדם, לא איך זה עושה ואיך זה מתנהג, תלך עם מה שהקב"ה נתן לך. עם השכל הישר שלך.

בוודאי שמה שרבינו זיע"א זכה ללכת עם השכל הבריא ולא להתפעל משום דבר שבעולם זה מכח העמל התורה העצום שלו, שכ"א שנכח שם באותם הימים גם בשעות קשות שהוא היה צריך להתעניין בדברים אחרים, והוא נכנס אליהם עם כל העומק, אבל לאחר שחלף רגע כמימרא חזר ללמוד והיה נראה כאילו לא קרה כלום, זה לא היה מתוך כשרון, אלא רק זה מה שהעסיק אותו באמת - הפשט בדברי הרשב"א, הפשט בדברי הגרנקע"א.

איתא באבות דר' נתן (פכ"ז) מפני מה ת"ח מתים כשהם קטנים מפני שפוסקים מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה, ועוד שאין מתחילים במקום שפוסקים' - מבואר בזה שני עניינים, האחד הפסקה מדברי תורה לדברים אחרים, והשני שהם לא מתחילים במקום שפוסקים - היינו שיש איזה הפסקה, זה מלמד שגם כשהם למדו זה לא היה עם שלימות הבערה הפנימית, ואת זה כולנו ראינו בחוש איך שאצל רבינו זיע"א 'מתחילים במקום שפוסקים', ובאמת זכה לאריכות ימים ושנים מופלגת.

עיקבתא דמשיחא

נמצאים בדור עקבתא דמשיחא הקשיים והניסיונות שיש לנו היום, זה לא ניסיונות של עקידה, אבל יש לנו ניסיון לא להיגרר אחרי ציבור, לחשוב בהגיון מה האמת.

בתחילת פר' לך לך - הביא רש"י מדברי המדרש עה"פ 'ואעשך לגוי גדול' זהו שאומרים אלוקי אברהם, 'ואברכך' זהו שאומרים אלוקי יצחק, 'ואגדלה שמך' זהו שאומרים אלוקי יעקב,

במתג ורסן עדיו לבלום בל קרוב אליך, וביאורו שהנה בטבע העולם שרק כמתרגשת על האדם צרה ח"ו הוא פותח את העיניים ומתחיל להבין, אבל בשטף החיים אינו רואה מאומה, עד שהוא מקבל מכה אזי הוא מתחיל לחשוב, ועל כך אומר דוד המלך 'אל תהיו כסוס כפרד אין הבין', שהבהמה אינה מבינה מעצמה כלום, וממשיכה בהליכתה עד שבולמים אותה ע"י המתג והרסן.

אבל האדם מוזהר 'בל קרוב אליך', שלא להמתין למכה ולצרה שיעצרוהו משטף החיים, אלא יתבונן מיד להשתמש בשכלו, ובצלם אלוקים שבו, ולא להיגרר אחר מרוצת שטף החיים, ולנטות אחרי אחרים להיות כעדר בהמות.

מבשרי אחזה אלו-ה

רבינו זיע"א תמיד היה מתפעל ומתרגש, ומתבונן על גופו של האדם, האיך היד פעילה, והאיך היא מסתובבת ונוקפת אצבע לכל כיוון, המוח מפעיל אותה, ומה זה המוח, והיה מתפלא איך אפשר לא לראות את הקב"ה בזה, 'מבשרי אחזה אלו-ה'. והיה משנן את זה כל כך הרבה פעמים, לראות ולהתבונן בכל דבר.

בהזדמנות כשהביאו לפניו כוס תה מהול בדבש, התחיל לבכות, וכששאלוהו מפני מה הוא בוכה, השיב בתמיהה, הדבורים עושים דבש... איך זה יתכן... והתחיל לבכות מרוב התרגשות, ההרגל לא שלט בו, וממילא כשהבחין בנפלאות הבריאה לא הסתיר את התפעלותו.

כתוב בגמ' 'מי שאמר לשמן שידלק יאמר לחומץ וידלק', מה יש בשמן, האם יש היגיון שהוא יידלק, אלא ההרגל נעשה כביכול לטבע, אבל היכן הדעת, האם יש היגיון יותר פשוט מ'מאן דיהיב חיי יהיב מזוני', אנשים מחפשים פרנסה, ועושים דברים עם חששות של איסורים, היכן הדעת, תפעילו את ההיגיון, האם אתה באמת חושב שאתה צריך לעזור לקב"ה שיהיה לך פרנסה, איך אתה חי, לא צריך צדקות בשביל זה, זה השכל הפשוט - השכל הישר, 'והאלוקים עשה את האדם ישר', כמה זה צריך לעזור אותנו, הדברים פשוטים אבל מרוב ההרגל של הטבע שאנחנו חיים, ההרגל של מה שאחרים עושים, זה מבלבל ומטשטש את הדעת.

לפני כארבעים שנה לערך עוד בטרם שירד מסך הברזל בחבל רוסיה, כשעדיין לא אפשרו לאנשים לצאת משם, היו כמה שפעלו לנסות למלט יהודים מעמק הבכה, ובא אדם צעיר שפעל בענין, וסיפר שעודדו אותו כמה זקנים, ועל כך השיבו, על הזקנים אין לי שאלות, אבל אתם צעירים היכן נעלם השכל שלכם, והרי הוא עוד לא נפגם, אתם לא מבינים שפעילות זו רק מגרעת.

מדינו הגדי"ד אילן שליט"א

נסיון העקידה

הח"ח זצ"ל דספיקו הוא כיון דבהנך עבירות ליכא לדינא דוחי בהם דדינם ביהרג ואל יעבור, א"כ לא חשיב הצלה, ולהכי א"א לחלל עליו את השבת, דאדרבא שיקיים מצות קדוה"ש ויזכה בכך. והמ"ב כ' **"דאפשר"** דמחללין עליו את השבת עי"ש. וע"ע בפרמ"ג שם, ויש להוסיף דבמ"ב מדוייק דקאי על הצלה מעבירה של יהרג ואל יעבור, ויש לדון דאם הוי עבירה של שבת שדינה ביעבור ואל יהרוג בזה כיון דמחמיר על עצמו שלא כדין, ולשי' הרמב"ם בפ"ה מיסוה"ת אסור להחמיר על עצמו והרי הוא מתחייב בנפשו שוב אין מחללין עליו שבת להצילו. ובלבוש בסימן שו גבי לאו דע"ז כ' דמחללין עליו שבת וה"ה גי"ע, אמנם בסימן שכח סי"ג מיירי בעבירות שדינם דיעבור ואל יהרג ולכן אין מחללים בשבילם. וע"ע בפת"ת יו"ד סימן קנז סק"ח בשם השבו"י דבגזרה המלכות לעבור על הדת ומחוייב ליהרג ויכולים לברות, והשיב דאם יכול לברוח עדיף לקיים וחי בהם ולא לעבור. **ולפי המבואר י"ל בדעת המשנה ברורה דאפשר דגם בהולך ליהרג על קדוה"ש יש מצוה להצילו, דהרי חזינן דניתן כח התפילה לבטל צווי העקידה.**

☞ הביאני חדריו ☞

י"ל ע"י חבר תלמידים חניכי הישיבה הקדושה. הדברים המובאים בגליון בדרך כלל, הינם מכתבי תלמידים וכד' ולא עברו את שבט ביקורתם של רבותינו שליט"א. הגליון נועד בעיקר עבור בני הישיבה לדחותיה, החפצים להמשיך להתחנך ולהתעלות כבימי קדם לאורה ובדרכה של הישיבה"ק.

לקבלת הגליון ולהערות והארות
0539747@gmail.com | 08-9747479 ש"לוחה 4

התפלל דיו על יצחק בנו להצילו וכו', וברא"ש עה"ת בפ' האזינו כ' וז"ל וא"ת למה אמר יעקב חבל נחלתו יותר מאברהם ויצחק, ויש להשיב כנשר שהוא רחמני על בניו וכו', שהרי אברהם נמצא אכזרי שרצה לשחוט את בנו ולא רצה להתפלל עליו וכו'. והדברים מבהילים ומופלאים. וברלב"ג בפרשה כתב בבאיור הפסוק ויאמר אברהם אלוקים יראה לו השה לעולה בני, שאברהם התכוון לתפילה מי יתן ואלוקים יראה לו את השה לעולה ולא יהיה זה אתה בני.

ובסליחות בעשי"ת ביום חמישי סליחות צב קרא המלאך המליץ כשלקח אברהם את הסכין "פדה את בנך יחידיך **מרדת שחת**", וצ"ב אמאי חשיב מרדת שחת, ומבואר כנ"ל. וכ"ה בפייט שם "מרום יראה לו השה והוא ישיב וכו' סוקר ספונות בני שועך יקשיב", היינו דנתקבלה תפילת יצחק אבינו. ונראה דזהו הכוונה בנאמר בתפילת גשם זכור הנולד בבשורת יקח נא מעט מים, "ושחת להורו לשחטו לשפוך דמו כמים, זהר גם הוא לשפוך לב כמים", היינו בתפילת אברהם ויצחק.

ועד"ז מצינו בבעלי התוס' בפ' בשלח "אז ישיר משה מיום שברא הקב"ה את העולם לא אמר אדם שירה לפניו עד שעמד משה ובני ישראל ואמרו שירה, ברא אדם הראשון לא אמר שירה לפניו, הציל לאברהם מכבשן האש לא אמר שירה לפניו, **הציל ליצחק מן העקידה** ולא אמר שירה לפניו, הציל ליעקב מן המלאך לא אמר שירה לפניו, וכיון שבאו ישראל להם הם עמדו ואמרו שירה לפניו". ומקור הדברים הם בשמו"ר פרק כג עי"ש, **ומפורש דגם בנסיון העקידה שייך תפילה להצלת יצחק אבינו, היינו לבקש מהקב"ה לזכות לקדוה"ש בחיים, וזהו תפילת יצחק אבינו.**

והנה במשנה ברורה (סימן שכח סקל"א) הסתפק אם שרי לחלל שבת כדי להציל מי שרוצים לחייבו לעבור עבירה של יהרג ואל יעבור וימסור נפשו על כך, ומקובל במשפחת

בסליחות נאמר **"מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו"**, וכ' בר"ן בתענית ריש פ"ב (ו, אמדפ"ה) דמי שענה לאברהם אבינו היינו על הצלתו של יצחק, ומבואר דאברהם אבינו התפלל על הצלתו של יצחק, (וע"ע בה"א מהרש"א שם טו, א). ונראה ביאור דברי הר"ן עפ"מש"כ בשל"ה בתורה אור בפ' וירא וז"ל: אמנם כי דייקת שפיר תמצא בפסוק ובדברי רבותינו ז"ל שהיו אב ובנו מצדדים ליפטר ממיתה זו, אם בפסוק כתיב ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה, וזו היה תפלה ממנו שימציא השם יתברך שה במקומו, וסיים אחר כך ואם לא ימציא לו השם יתברך שה, אזי 'לעלה בני', מכל מקום **התפלל הוא שיעשה לו השם יתברך נס, ושעל זה אנו אומרים 'מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו', כי הוא נענה על תפלתו, ואם כן מהו זה השבח המופלא, הלא אמרו רבותינו ז"ל המוסר עצמו לקדושת השם על מנת שיעשה לו נס כו', ואם נעשה לו נס בוודאי לא נקרא מקדש השם מאחר שכוונתו היה על הנס. ובדברי רבותינו ז"ל מצינו גדולה מזה, איך היה אב ובנו מתפללים שיהיה נצול ונפדה ממות, איתא בילקוט 'וישם אתו על המזבח', עיני אברהם בעיני יצחק, ועיני יצחק בשמי שמים, והיו דמעות מנשרות ונופלות מעיני אברהם, עד שהיתה קומתו משוטטת בדמעות. אמר ליה, בני, הואיל והתחלת על רביעית דמך יוצרך יזמין לך קרבן אחר תחתיך. באותה שעה פער פיו בבכיה וגעה געיה גדולה, והיו עיניו מרופפות וצופות לשכינה, והרים קולו ואמר 'אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי' וגו', עד כאן. אמת מה נהדר מה שהיה מוכן לעשות זה המעשה אם לא יהיה נענה בתפלתו וכו' עכ"ד השל"ה. וכך נראה בילק"ש במגילת אסתר תתרוני אי' מכל דבר הקב"ה יכול להצילם הציל אברהם מהאש **הציל יצחק מהעקידה.****

ובפיוטים להקליר הנדפס מכתב יד מפורש דלכן לא ניתנה תורה ע"י אברהם אבינו שלא

הגאון רבי מרדכי גוטסגנדה שליט"א

מצות חינוך

"כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו..." (פרשת השבוע)

מקור מצות חינוך

הנה מצות "חינוך" מדרבנן, (סוכה כח ע"ב, וע"ע חגיגה ד ע"א ו ע"א מאסמכתא דקרא), ועוד מצינו בזה מקרא מדברי קבלה ד"חננוך לנער על פי דרכו", (עי' רמב"ם מאכלות אסורות פי"ז הכ"ח). וע"ע במשנה ברורה (סי' שמג סק"ב).

ובמשך חכמה (כאן) יצא לחדש מקור למצות חינוך - עכ"פ למצוות עשה - מזה הפסוק מאברהם אבינו שיצוה את בניו בקטנם על קיום המצוות ע"ש, (וע"ש לענין חינוך על ל"ת). וכבר עמדו ליישב עם הנ"ל, ואכמה"ל. [וע"ע בדברי החזו"א (אה"ע סי' קמח קידושין ל' ע"א)]. [וע"ע בדברי 'העמק דבר' (סו"ט) בענין מצות החינוך מתקנת משה רבינו ע"ה בדורו ע"ש].

עוד עמדו בענין זה, דאע"ג ד"מצות חינוך" באופן פרטי בכל מצוה וכו' הוי' מדרבנן, מ"מ ישנו ענין נוסף כללי מאחריותו של האב על הקטן, להעמידו ולהכניסו להיותו מקיים מצוות ולפרוש מעבירות לכשיגדיל, ועיקר ענין זה הוא מדאורייתא, אלא דחו"ל הוסיפו בזה גם "מצוה מעשית" מדרבנן ככל המצוות, ראה בדברי רבינו ראש הישיבה שליט"א (בקובץ 'שפתי רננות' ח"ג עמ' קמז) בהרחבה, וע"ש במקורות הדברים והנפ"מ ביניהם, ובגדר ברכת 'ברוך שפטרני' (וע"ע שפתי דעת ח"ב עמ' שפד). [וראה עוד בס' תשובות והנהגות (ח"ה סי' ריד ד"ה ויש) במ"ש ביסוד חיוב חינוך מדאורייתא].

*

עוד הראו בזה מדברי מרנא ה'חפץ חיים' זיע"א (אגרות ומאמרים סימן ל מאמר זכור תורת משה): "וכן יש ענין גדול שהוא מעיקרי דתנו, והוא חינוך הבנים לתורה ולעבודת השי"ת, כמשה"כ (דברים ד') "והודעתם לבניך לבני בןיך וגו' יום אשר עמדת" וגו' ובה שיבח הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו ע"ה כמשה"כ (בראשית י"ח) "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרך ד" וגו' - - שמדין תורה מחוייב כל איש מישראל לחנך את בניו על דרכי התורה והיראה, ולהשריש בלבו האמונה בד' ותורתו. [וע"ש עוד סי' נ. ובדבר בעתו (פרק יד) נדחי ישראל (פרק טז)].

דיני חינוך כמילי דרבנן - או כחייבו לכשיגדיל

והנה בעיקר גדר מצות החינוך דרבנן - העירו לדון בכמה מילי, מי נימא דדיני בהו כדין מילי דרבנן (כגון דספק דרבנן להקל, ועוד), או דכיון דיסוד החינוך לחנכו לכל מה שיהא מחוייב כשיהיה גדול, יש לנהוג בו גם עתה כפרטי דיני הגדול המחוייב מה"ת, וכדיתבאר. (ואמנם יש שדנו עוד בלא"ה דמצות חינוך חמירא מדרבנן דעלמא, כיון דאסמכוה אקרא, או כיון דהוי מדברי קבלה, ואכמה"ל).

קטן שאכל כדי שביעה וספק אם בירך ברהמ"ז

דנו פוסקי זמנינו בענין קטן שאכל כדי שביעה וספק לו אם בירך ברהמ"ז, דלכאוו' כיון שחייב קטן ברהמ"ז הוא רק ממצות חינוך דרבנן, מספק לא יצטרך לחזור ולברך, דספק דרבנן לקולא, [וכמו גדול שאכל פחות מכדי שביעה דספק אם בירך אינו חוזר ומברך, כיון דחייבו רק מדרבנן, משנה ברורה סי' קפד ס"ק טו]. ועיי' בקובץ שערי הוראה (ח"ב עמ' מה).

ובשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מובא שצריך לחזור ולברך (הליכות שלמה סוכות פ"ט הע' 62), וכ"ד כמה פוסקי זמנינו (עי' שערי הוראה שם עמ' קמב). והיינו כיון שכשיהא גדול הרי יהיה מחוייב לברך מספק, לכן אף עתה שהוא קטן הרי צריך לחנכו לכל מה שיהא מחוייב כשיהיה גדול.

קטן בלולב שאול ביו"ט שני

ומצינו נידון כיו"ב בדברי הברכי יוסף (סי' תרנז, ב) בשם הבתי כהונה, שדן דאף אם ביום טוב ראשון של חג צריך לחנך קטן בלולב "שלו" כמו גדול, ולא "שאול" (וע"ש לעיל, וע"ע להלן), מ"מ ביו"ט שני נסתפק דאפשר דיכול לחנכו ב"שאול", שהרי יו"ט שני נידון כספיקא (עי' מנחות סח ע"ב), ובקטן הוי ספק דרבנן ולקולא ע"ש. ובשו"ת משיב דבר (ח"א סי' מא) פליג, דכיון שכשיגדיל יהא חייב ביו"ט שני ליטול לולב שלו, אף בעודו קטן צריך שיהא שלו.

וצ"ת עוד בסוגיא דחגיגה ו' ע"א בבעיא דר"ל לענין קטן חוגר - לבית שמאי - או סומא לכו"ע, ועתיד להתפשט ולהתפתח [לפני גדלותו. תוס'] אם חייב בחינוך כיון דכשיגדיל יהא חייב [דהרי יבריא לפני גידולו], ומסיק אב"י כל היכא דגדול פטור מה"ת קטן פטור מדרבנן (וע"ש עוד בברכ"י), ואכמה"ל. [וראה בהרחבה בדברי אאמ"ר זצ"ל בקובץ 'מפרי עץ הגן' ח"ב].

קטן לצאת ברהמ"ז ע"י אשה

עוד יעיי' בדברי מרן הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל בזכרון שמואל (סי' כ סוף סק"א), דנראה דאם אשה אינה חייבת ברהמ"ז אלא מדרבנן (עי' סי' קפו ס"א), אינה מוציאה את הקטן, אף ש"מ"ג גם הוא חיובו רק מדרבנן, כיון דכשיגדיל אינה מוציאה אותו, אף כעת לא תוציאנו ע"ש. והעירו דלכאוו' תלי' ג"כ בהנידון הנ"ל.

ואחי הגאון רבי אליעזר שליט"א עורר דא"כ יק' היאך קטן מוציא קטן, (עי' כף החיים סי' קפו, יא), והא לכשיגדיל לא יוכל הקטן להוציאו, [ואין לומר כי כשיגדיל אף הקטן המוציאו יהא גדול, דא"כ קטן לא יוכל להוציא קטן הגדול ממנו, שהרי כשיגדיל יהא המוציאו עדיין קטן]. וי"ל שכיון שגדר חינוך שחייבו קטן כגדול, אף לענין הקטן המוציא לא שייך להחמיר שלא יוכל להוציא קטן - וכמו שהקטן מוציא את עצמו. ודו"ק.

חינוך בכל פרטי המצוה

והנה נחלקו האחרונים (מובא במשנה ברורה סי' תרנז, כח) האם קטן ביו"ט ראשון צריך דוקא לולב ש"לכם", (דהא דין חינוך הוא בד' מינים כשרים כמו בגדול, עיי' ביאור הלכה סי' תרנז ד"ה כדי), או דמהני אף ב"שאול", דהא גם בזה מתחנך הבן למצוות (ל' המשנה ברורה שם), [ודמצות חינוך רק על עצם המצוה ולא על פרטי המצוה, ל' השע"צ שם ס"ק לו]. [ועי' א"א מבוטשאטש (סוסי"י תרעה) לענין נ"ח, ועי' במשנ"ב סי' תרעה ס"ק יד, ועוד דנו בזה בכ"מ, ואכמה"ל].

ולכאוו' יש לפלפל גם בזה להנידון הנ"ל, דלהשיטה שיוצא בשאול א"כ הא חזינן שבחינוך א"צ שיהא כפי שיתחייב לכשיגדיל, ולהשיטה שאינו יוצא בשאול, היינו כי צריך לחנכו כמו לכשיגדיל, ודו"ק, וי"ל בזה. (עי' בקובץ הנ"ל).

ומאידך יש לדון, דאף להשיטה שאינו יוצא בשאול, אי"ז משום שכשיגדיל לא יצא, אלא כי זהו מדיני המצוה, ודלעולם אף בקטן חייבו גם כפרטי המצוות כגדול, (ואף דמ"מ בשאר ימים שהחייבו מדרבנן יוצאים בשאול, ועי' חכמת שלמה סי' תרנז, ו), אבל בספק בירך ברהמ"ז, כיון דסו"ס חיובו כעת רק מדרבנן, י"ל דמספק לא יצטרך לחזור, ודו"ק. (שם).

